દોઢ સદી પાર, નવી સદીઓ માટે તૈયાર
ગુજરાતમિત્ર ૧૬૪ વર્ષ
શનિવાર ૨૧ નવેમ્બર, ૨૦૨૬

ધ્યાન રાખવામાં નહીં આવે તો ક્યારેય ધૂમ્રપાન નહીં કરનારને પણ ફેફસાંનું કેન્સર થઈ શકે છે

આજ સુધી સમાજમાં એક એવી દૃઢ માન્યતા પ્રવર્તતી હતી કે ફેફસાંનું કેન્સર માત્ર બીડી, સિગારેટ કે તમાકુનું વ્યસન કરનારા લોકોને જ થાય છે. જે વ્યક્તિએ જીવનમાં ક્યારેય ધૂમ્રપાન ન કર્યું હોય, તે પોતાને આ જીવલેણ બીમારીથી સંપૂર્ણપણે સુરક્ષિત માનતી હતી. પરંતુ વર્તમાન સમયની કડવી અને ભયાવહ વાસ્તવિકતાએ આ ભ્રમને સંપૂર્ણપણે તોડી નાખ્યો છે. તબીબી અને પર્યાવરણીય નિષ્ણાતોએ ગંભીર ચેતવણી ઉચ્ચારી છે કે હવે ધૂમ્રપાન ન કરનારા લોકો પર પણ ફેફસાંના કેન્સરનું જોખમ ઝડપથી વધી રહ્યું છે, અને તેની પાછળનું સૌથી મોટું કારણ સતત વકરી રહેલું હવા પ્રદૂષણ તથા હવામાં તરતા અતિસૂક્ષ્મ PM2.5 કણો છે. જે પ્રાણવાયુ મનુષ્યને જીવંત રાખે છે, તે જ હવા આજે ધીમા ઝેરમાં પરિવર્તિત થઈને માનવજાતના અસ્તિત્વ સામે સૌથી મોટો પડકાર ઊભો કરી રહી છે. આ સમસ્યાની ગંભીરતા માત્ર વૈજ્ઞાનિક અનુમાનો પૂરતી મર્યાદિત નથી, પરંતુ આંકડાકીય હકીકતો પણ રૂંવાડા ઊભા કરી દે તેવી છે. પ્રાપ્ત વિગતો અનુસાર, વર્ષ ૨૦૨૪માં એકલા ભારતમાં જ ફેફસાંના કેન્સરના ૧,૨૨,૬૫૯ નવા કેસ નોંધાયા છે અને આ બીમારીને કારણે ૯૮,૬૮૭ લોકોએ પોતાના જીવ ગુમાવ્યા છે. આ આંકડા માત્ર કાગળ પરના અંકો નથી, પરંતુ લાખો પરિવારોના ઉજડેલા માળા અને અકાળે છીનવાઈ ગયેલી જિંદગીઓની કરુણ કહાની છે. નવા નોંધાયેલા કેસોની સામે મૃત્યુઆંકનું આટલું ઊંચું પ્રમાણ દર્શાવે છે કે ફેફસાંનું કેન્સર કેટલું ઘાતક સાબિત થઈ રહ્યું છે. ભારત જેવા વિકાસશીલ દેશમાં, જ્યાં યુવા વસ્તીનું પ્રમાણ સૌથી વધુ છે, ત્યાં શ્વસનતંત્રની આ ગંભીર બીમારી દેશની ઉત્પાદકતા અને સામાજિક માળખા પર ઊંડો ઘા કરી રહી છે. વૈશ્વિક સ્તરે પણ પરિસ્થિતિ કંઈ સારી નથી. વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા એટલે કે WHOના અહેવાલ મુજબ, વિશ્વની લગભગ ૯૯ ટકા વસ્તી એવા વિસ્તારોમાં વસવાટ કરે છે જ્યાં હવાની ગુણવત્તા નબળી છે અને નિર્ધારિત સુરક્ષિત માપદંડો કરતાં ઘણી ખરાબ છે. આનો સીધો અર્થ એ થાય છે કે પૃથ્વી પર રહેતો લગભગ દરેક મનુષ્ય પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે પ્રદૂષિત હવા શ્વાસમાં લેવા માટે મજબૂર છે. વધુ ચિંતાજનક બાબત એ છે કે વૈજ્ઞાનિક ધોરણે હવા પ્રદૂષણના ઘટકોને 'કાર્સિનોજેન' એટલે કે કેન્સર પેદા કરનારા તત્વોની શ્રેણીમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે. જ્યારે હવાને જ કાર્સિનોજેન તરીકે ઓળખવામાં આવે, ત્યારે તેનો અર્થ એ થાય છે કે પ્રદૂષિત વાતાવરણમાં શ્વાસ લેવો એ સિગારેટના ધુમાડા જેટલું જ જોખમી બની ચૂક્યું છે. આ સમગ્ર સંકટમાં સૌથી ખતરનાક ભૂમિકા PM2.5 કણો ભજવી રહ્યા છે. વિજ્ઞાનની ભાષામાં PM2.5 એટલે ૨.૫ માઇક્રોન કે તેથી ઓછા વ્યાસ ધરાવતા અતિસૂક્ષ્મ રજકણો, જે મનુષ્યના વાળની જાડાઈ કરતાં પણ અનેકગણા પાતળા હોય છે. સામાન્ય ધૂળના રજકણોને આપણું નાક અને ગળું રોકી લે છે, પરંતુ PM2.5 કણો એટલા સૂક્ષ્મ હોય છે કે તે શરીરની કુદરતી સુરક્ષા પ્રણાલીને ભેદીને સીધા ફેફસાંના સૌથી ઊંડાણવાળા ભાગ એટલે કે વાયુકોષ્ઠો સુધી પહોંચી જાય છે. એટલું જ નહીં, ત્યાંથી તે લોહીના પ્રવાહમાં ભળીને શરીરના અન્ય અંગોને પણ નુકસાન પહોંચાડે છે. નિષ્ણાતોના મતે, લાંબા સમય સુધી આ ઝેરી કણોના સંપર્કમાં રહેવાથી ફેફસાંના કોષોમાં સતત સોજો રહે છે, ડીએનએને નુકસાન થાય છે અને ધીમે ધીમે તે કેન્સરની ગાંઠનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. ભારતમાં હવા પ્રદૂષણ આટલી હદે વકરવા પાછળ આપણી અનિયંત્રિત વિકાસની નીતિઓ અને પર્યાવરણ પ્રત્યેની બેદરકારી જવાબદાર છે. દેશના મહાનગરોથી લઈને નાના શહેરો સુધી વાહનોની સંખ્યામાં થયેલો બેફામ વધારો, અશ્મિભૂત ઈંધણનું દહન, ઔદ્યોગિક એકમોમાંથી નીકળતો ઝેરી ધુમાડો અને બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઊડતી ધૂળ વાતાવરણને સતત દૂષિત કરી રહ્યા છે. શિયાળાની ઋતુમાં ઉત્તર ભારત સહિતના વિસ્તારોમાં ખેતરોમાં પરાળી બાળવાની પ્રથા અને ભૌગોલિક પરિસ્થિતિઓને કારણે આખું આકાશ ઝેરી ધુમ્મસની ચાદરમાં લપેટાઈ જાય છે. આ ઉપરાંત, ગ્રામીણ અને અર્ધ-શહેરી વિસ્તારોમાં ચૂલા પર થતી રસોઈ અને ઘરની અંદરનું પ્રદૂષણ પણ ખાસ કરીને મહિલાઓ અને બાળકોના ફેફસાંને નબળાં પાડી રહ્યું છે. ધૂમ્રપાન ન કરનારાઓમાં જ્યારે ફેફસાંનું કેન્સર થાય છે, ત્યારે તેની સૌથી મોટી કરુણતા એ હોય છે કે તેનું નિદાન ઘણું મોડું થાય છે. દર્દી કે તેના પરિવારજનોને ક્યારેય કલ્પના પણ હોતી નથી કે વ્યસન વિના આવું કેન્સર થઈ શકે છે. શરૂઆતના તબક્કામાં દેખાતી સામાન્ય ઉધરસ, શ્વાસ ચઢવો કે થાક લાગવા જેવા લક્ષણોને સામાન્ય શરદી, અસ્થમા કે ટીબી માનીને અવગણવામાં આવે છે. જ્યારે રોગની સાચી ઓળખ થાય છે, ત્યાં સુધીમાં કેન્સર ત્રીજા કે ચોથા તબક્કામાં પહોંચી ચૂક્યું હોય છે, જ્યાં સારવાર અત્યંત કઠિન અને ખર્ચાળ બની જાય છે. ભારતના મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગના પરિવારો માટે કેન્સરની સારવારનો ખર્ચ આર્થિક પાયમાલી નોતરે છે, જેની સીધી અસર આખા પરિવારના ભવિષ્ય પર પડે છે. આ ગંભીર પરિસ્થિતિ સામે લડવા માટે સરકારી સ્તરે માત્ર કામચલાઉ પગલાં પૂરતાં નથી. પ્રદૂષણ વધે ત્યારે રસ્તાઓ પર પાણીનો છંટકાવ કરવો કે થોડા દિવસો માટે બાંધકામ અટકાવી દેવું એ માત્ર રોગના લક્ષણો પર મલમપટ્ટી કરવા સમાન છે. જરૂરિયાત એ વાતની છે કે પર્યાવરણીય કાયદાઓનું કડક પાલન કરાવવામાં આવે. પ્રદૂષણ ફેલાવતા ઉદ્યોગો સામે દંડાત્મક કાર્યવાહી, જાહેર પરિવહન વ્યવસ્થાનું સશક્તિકરણ, ઇલેક્ટ્રિક વાહનોને પ્રોત્સાહન અને શહેરી વિસ્તારોમાં હરિયાળા આવરણ એટલે કે વૃક્ષારોપણમાં વધારો કરવો એ સમયની તાતી માંગ છે. આરોગ્ય તંત્રએ પણ પ્રદૂષિત વિસ્તારોમાં રહેતા નાગરિકો માટે નિયમિત સ્ક્રીનિંગ અને વહેલા નિદાનની સુવિધાઓ ઊભી કરવી જોઈએ. સાથોસાથ, નાગરિકો તરીકે આપણી સામૂહિક જવાબદારી પણ એટલી જ મહત્વની છે. વિકાસના નામે પ્રકૃતિનો વિનાશ કરીને આપણે આપણી જ આવનારી પેઢીઓના શ્વાસ ગીરવે મૂકી રહ્યા છીએ. કચરો બાળવાનું બંધ કરવું, અંગત વાહનોનો ઉપયોગ ઘટાડવો અને પર્યાવરણ પ્રત્યે સંવેદનશીલ જીવનશૈલી અપનાવવી એ દરેક નાગરિકની ફરજ બની રહે છે. બંધારણે આપણને જીવવાનો અધિકાર આપ્યો છે, અને સ્વચ્છ હવા એ જીવનના અધિકારનો જ એક અભિન્ન હિસ્સો છે. જો આજે આપણે નહીં જાગીએ, તો એ દિવસ દૂર નથી જ્યારે શુદ્ધ હવા માત્ર એર પ્યુરિફાયર ખરીદી શકતા અમીર વર્ગ પૂરતી સીમિત રહી જશે અને સામાન્ય માણસ માટે દરેક શ્વાસ કેન્સરને આમંત્રણ સમાન બની જશે.

સોનિયા ગાંધીના પુસ્તક વિમોચનમાં વિપક્ષી એકતાનું શક્તિપ્રદર્શન

16 નવેમ્બર, 2026ના રોજ નવી દિલ્હીની એક ફાઇવ-સ્ટાર હોટેલમાં કોંગ્રેસ સંસદીય દળના અધ્યક્ષ શ્રીમતી સોનિયા ગાંધીના સંસ્મરણ 'બિલોંગિંગઃ અ જર્ની ઓફ લવ'ના વિમોચન પ્રસંગે કોંગ્રેસના નેતાઓની સાથે I.N.D.I.A ગઠબંધનના નેતાઓની ઉપસ્થિતિએ અનેક રાજકીય અને અંગત સંદેશાઓ વહેતા કર્યા હતા. વિવિધ રાજકીય નિરીક્ષકો, પક્ષો અને વિશ્લેષકોએ આ કાર્યક્રમનું અલગ-અલગ અર્થઘટન કર્યું હતું. જોકે, શ્રીમતી સોનિયા ગાંધીએ એ વાત પર ભાર મૂક્યો હતો કે 'બિલોંગિંગ' શબ્દ સૂચવે છે તેમ આ પુસ્તક નેહરુ-ગાંધી પરિવાર પર કેન્દ્રિત એક અંગત વૃત્તાંત છે, તેમ છતાં તે એક મજબૂત રાજકીય છાપ ઊભી કરવાથી બચી શક્યું ન હતું.

આ છાપ વિપક્ષી એકતાના સમીકરણો પર આધારિત હતી, જેમાં લેખિકા અને આયોજકોએ આ સમારોહને એક સામાજિક મેળાવડા તરીકે રજૂ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હોવા છતાં, તેને રાજકીય તાકાત આપવા માટે I.N.D.I.A ગઠબંધનના તમામ દિગ્ગજ નેતાઓની હાજરી સ્પષ્ટપણે જોવા મળી હતી. હકીકતમાં, સામાજિક રંગ કરતાં રાજકીય રંગ વધુ ઘેરો બન્યો હતો, જે કદાચ શ્રીમતી સોનિયા ગાંધીને પસંદ આવ્યું હોય કે ન પણ આવ્યું હોય.

સમાજવાદી પાર્ટીના વડા અને ઉત્તર પ્રદેશના પૂર્વ મુખ્યમંત્રી અખિલેશ યાદવ આ પ્રસંગે ઉત્સાહિત જણાયા હતા અને તેમણે પુસ્તક વિમોચન વખતે લખેલા પોતાના વિચારોમાં આ કાર્યક્રમની ભાવના અને માહોલને સચોટ રીતે વ્યક્ત કર્યા હતા. તેમણે લખ્યું હતું કે, 'ચાલો આપણે સૌ સાથે મળીએ અને એક એવું પુસ્તક લખીએ જેમાં આપણે પરિવર્તનની ક્રાંતિ લખીએ.' નિઃશંકપણે તેમણે પુસ્તકો અને પ્રકાશનના ગુણો વિશે પણ લખ્યું હતું, પરંતુ તેમની આ ટિપ્પણી I.N.D.I.A ગઠબંધનના નેતૃત્વને એક મંચ પર લાવવા પાછળની મૂળ ભાવના અને ઉદ્દેશ્યને સ્પષ્ટ કરતી હતી. દેખીતી રીતે જ, મહેમાનોની યાદીથી લઈને બેઠક વ્યવસ્થા સુધીની ઝીણામાં ઝીણી વિગતો સાથે આ કાર્યક્રમના આયોજનમાં ભારે જહેમત ઉઠાવવામાં આવી હતી, જેનું સંપૂર્ણ ધ્યાન વિપક્ષી એકતા પર કેન્દ્રિત હતું. આ આયોજનમાં ભૂતકાળની પરંપરા મુજબ કોંગ્રેસ (ગ્રાન્ડ ઓલ્ડ પાર્ટી) દ્વારા વર્ચસ્વ જમાવવાને બદલે- જેના પર સાથી પક્ષો અવારનવાર અહંકારનો આરોપ લગાવતા રહ્યા છે- કદમાં ઘણા નાના અને મોટાભાગે પ્રાદેશિક એવા સાથી પક્ષો પ્રત્યે સમાવેશકતા અને સન્માનની ભાવના દર્શાવવા પર વધુ ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો.

ખરેખર તો, I.N.D.I.A ગઠબંધનની એકતા દર્શાવવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે કોંગ્રેસ દ્વારા આયોજિત છેલ્લા કેટલાક કાર્યક્રમોની રૂપરેખાના જ આ એક ભાગરૂપ હતું. વિરોધીઓને ગઠબંધનમાં અણબનાવ અને મતભેદોની વાતો કરવાની કોઈ તક ન મળે તે માટે ટૂંકા અંતરે એકતાનો સંદેશ આપવાના વિપક્ષી છાવણીના પ્રયાસોમાં આ સાતત્ય જોવા મળે છે. આ એકતા સ્પેશિયલ ઇન્ટેન્સિવ રિવિઝન (SIR) ના મુદ્દે રામલીલા મેદાન ખાતે યોજાયેલી રેલી અને આ સંદર્ભે ઈન્ડિયા ગઠબંધનના સાથી પક્ષો દ્વારા સંયુક્ત અરજી દાખલ કરવા માટે સુપ્રીમ કોર્ટ સુધી કાઢવામાં આવેલી કૂચ એમ છેલ્લા બે કાર્યક્રમોમાં જોવા મળી હતી. 16 નવેમ્બર, 2026ના રોજ શ્રીમતી સોનિયા ગાંધીના પુસ્તક વિમોચનનો કાર્યક્રમ પણ આ જ ભાવનાનું મજબૂત પ્રતિબિંબ હતો.

વિપક્ષી નેતાઓ પરનું ધ્યાન વધુ સૂક્ષ્મ અને સ્પષ્ટ બન્યું હતું. બેઠક વ્યવસ્થામાં સમાજવાદી પાર્ટીના વડા અખિલેશ યાદવ અને તેમના સાંસદ પત્ની શ્રીમતી ડિમ્પલ યાદવ, ઝારખંડના મુખ્યમંત્રી હેમંત સોરેન અને તેમના ધારાસભ્ય પત્ની શ્રીમતી કલ્પના સોરેન, જમ્મુ અને કાશ્મીરના મુખ્યમંત્રી ઓમર અબ્દુલ્લા અને નેશનલ કોન્ફરન્સના વરિષ્ઠ નેતા ડો. ફારુક અબ્દુલ્લા, પીપલ્સ ડેમોક્રેટિક પાર્ટીના વડા મહેબૂબા મુફ્તી, તૃણમૂલ કોંગ્રેસના નેતા અભિષેક બેનર્જી, તમિલનાડુના મુખ્યમંત્રી સી. જોસેફ વિજય, રાષ્ટ્રવાદી કોંગ્રેસ પાર્ટી (SP)ના નેતા અને સાંસદ સુપ્રિયા સુલે સહિતના અન્ય નેતાઓને પ્રથમ હરોળમાં બેસવાનું વિશેષ સન્માન આપવામાં આવ્યું હતું.

ગાંધી પરિવારના મિત્ર અને પંજાબના પૂર્વ મુખ્યમંત્રી કેપ્ટન અમરિંદર સિંહ, જેઓ હાલ ભાજપના નેતા છે, તેમની હાજરીએ આ કાર્યક્રમમાં એક રસપ્રદ રાજકીય પરિમાણ ઉમેર્યું હતું. આગામી પંજાબ વિધાનસભાની ચૂંટણીઓ અને તેમના કોંગ્રેસમાં પાછા ફરવાની અટકળોને ધ્યાનમાં રાખીને, તેમની હાજરીએ વિપક્ષી એકતાના ચાલી રહેલા પ્રયાસોને વધુ વેગ આપ્યો હતો. આ નેતાઓની હાજરીએ એક સાહિત્યિક સાંજને રાજકીય અવસરમાં ફેરવી દીધી હતી. પરંતુ સવાલ એ ઊભો થાય છે કેઃ વિપક્ષી એકતાના નાજુક સ્વરૂપને જોતાં, શું એક સાંજની આ ઉષ્મા ચૂંટણીલક્ષી રાજકારણની માગ સામે ટકી શકશે? નિઃશંકપણે આ એકતાની ખરી કસોટી હજુ આગળ થવાની છે, જેના માટે એકતાના આ પ્રયાસોને સતત ચાલુ રાખવા અત્યંત જરૂરી છે.

પુસ્તકના લેખિકા હોવાના નાતે કાર્યક્રમના મુખ્ય કેન્દ્રબિંદુ રહેલા શ્રીમતી સોનિયા ગાંધી ઉપરાંત, કોંગ્રેસ અધ્યક્ષ મલ્લિકાર્જુન ખડગે અને લોકસભામાં વિપક્ષના નેતા રાહુલ ગાંધી પ્રથમ હરોળમાં બેઠા હતા, જ્યારે AICC મહાસચિવ પ્રિયંકા ગાંધી અને તેમના સાસરિયાંના પરિવાર સહિત પક્ષના મોટાભાગના નેતાઓ બીજી હરોળમાં બેઠા હતા.

રાજધાનીના અંતરંગ

અનિલ આનંદ

ઈન્ડિયા ગઠબંધનના દિગ્ગજ નેતાઓની હાજરીથી રાજકીય અટકળો તેજ 'બિલોંગિંગ' સંસ્મરણના લોકાર્પણ પ્રસંગે સામાજિક માહોલ પર રાજકીય માહોલ હાવી રહ્યો; આગામી ચૂંટણીઓ પહેલાં વિપક્ષી સાથીઓને સન્માન અને મહત્વ આપવાની કોંગ્રેસની વ્યૂહરચના

ઉપરછલ્લી રીતે જોતાં કોંગ્રેસે ગઠબંધનના સાથી પક્ષો, ખાસ કરીને પ્રાદેશિક ખેલાડીઓને પ્રાધાન્ય આપીને પોતે બીજા ક્રમની ભૂમિકામાં હોવાની છાપ ઊભી કરી હતી. જોકે, આ એક સુવિચારિત યોજનાનો ભાગ જણાતો હતો, જે કોંગ્રેસની આગેવાની અને આયોજન હેઠળ યોજાયેલા ઈન્ડિયા ગઠબંધનના છેલ્લા કેટલાક કાર્યક્રમોમાં પણ જોવા મળ્યું છે.

વિપક્ષી ગઠબંધનના અગાઉના તમામ કાર્યક્રમોમાં રાહુલ ગાંધી મુખ્ય સંચાલકની ભૂમિકામાં રહ્યા છે. પુસ્તક વિમોચન સમારોહમાં મુખ્ય આકર્ષણ ભલે શ્રીમતી સોનિયા ગાંધી રહ્યા હોય, પરંતુ સમાપન ટિપ્પણી કરવાની પોતાની ભૂમિકામાં રાહુલ ગાંધીએ પોતાની છાપ છોડી હતી. તેમનું ટૂંકું સંબોધન, જેની શરૂઆત તેમણે 'આ પ્રસંગે કોઈ રાજકીય વાત ન કરવાની સૂચના હેઠળ' કહીને કરી હતી, તે અત્યંત પ્રભાવશાળી અને ગણતરીપૂર્વકનું હતું, જેણે જ્યાં સંદેશ પહોંચાડવાનો હતો ત્યાં મજબૂત સંદેશ પહોંચાડી દીધો હતો.

પુસ્તક અને તેને સંબંધિત બાબતો અંગત અને સામાજિક સ્વરૂપની હોવાના શ્રીમતી સોનિયા ગાંધીના દાવાઓ છતાં, વિપક્ષી એકતાના પ્રદર્શન રૂપે થયેલો આ મેળાવડો ચોક્કસપણે રાજકીય સંદેશ વિનાનો ન હતો. રાજકીય રીતે અત્યંત મહત્ત્વપૂર્ણ એવા ઉત્તર પ્રદેશ, પંજાબ, ગોવા અને મણિપુર જેવા રાજ્યોમાં આગામી સમયમાં યોજાનારી વિધાનસભા ચૂંટણીઓ પહેલાં, ઉત્તર પ્રદેશમાં મોટા ભાગીદાર એવા સમાજવાદી પાર્ટીના વડા અખિલેશ યાદવને અપાયેલું પ્રાધાન્ય અને પંજાબના પરિપ્રેક્ષ્યમાં કેપ્ટન સિંહની પ્રથમ હરોળમાં ઉપસ્થિતિ દ્વારા અપાયેલો સંદેશ અત્યંત સુઆયોજિત અને મજબૂત હતો.

આ વિપક્ષી એકતાનું બીજું પાસું એ છે કે કોંગ્રેસને ઈન્ડિયા ગઠબંધનના નેતા તરીકે પોતાની શાખ સ્થાપિત કરવાની તાતી જરૂરિયાત રહી છે. સ્પષ્ટપણે, SIR (ચૂંટણી પંચ દ્વારા મતોને મનસ્વી રીતે રદ કરવા અને ઉમેરવા) સામેના આંદોલનને એકતાના મજબૂત બંધન તરીકે ઉપયોગ કરીને કોંગ્રેસ છેલ્લા ત્રણ કાર્યક્રમોમાં પોતાની છાપ ઊભી કરવામાં સફળ રહી છે. ક્યાંક ને ક્યાંક આ પુસ્તક વિમોચન સમારોહે વર્ષ 2004માં સંયુક્ત પ્રગતિશીલ ગઠબંધન (UPA)-Iનું નિર્માણ કરનારી કેમિસ્ટ્રી ફરીથી ઊભી કરવાની કોંગ્રેસની આશાઓને જીવંત કરી છે.

એક અંગત કથન અને 'હકીકતોને સ્પષ્ટ કરવી' (સેટિંગ ધ રેકોર્ડ સ્ટ્રેટ)! આ એ જ પૂર્વધારણા અને પૃષ્ઠભૂમિ હતી જેના આધારે શ્રીમતી સોનિયા ગાંધીએ કાર્યક્રમની રૂપરેખા નક્કી કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. તેમણે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે આ પુસ્તકનો હેતુ તેમની પોતાની લાગણીઓ વ્યક્ત કરવાનો તેમજ તેમના અને તેમના પરિવાર વિશે લખાયેલા ખોટા પ્રચાર અને અસત્યોનો જવાબ આપવાનો છે. નિઃશંકપણે પુસ્તક અને વિમોચન સમારોહ દરમિયાન વ્યક્ત થયેલા વિચારો આ યોજનાને વળગી રહ્યા હતા. તેમ છતાં, પુસ્તક વિમોચન સમારોહની સામૂહિક ભાવના એક મોટા રાજકીય ઉદ્દેશ્યથી પ્રેરિત હતી.

આ બંને મોરચે આ પુસ્તક વિમોચન સમારોહ અત્યંત ફળદાયી સાબિત થયો.

- આ લેખમાં પ્રગટ થયેલાં વિચારો લેખકનાં પોતાના છે.

ઉત્તરપ્રદેશની ચૂંટણીના પેચ ઉકલશે?

આવતા વર્ષે શરૂઆતમાં ઉત્તર પ્રદેશની ચૂંટણી છે અને ભાજપ ફરી સત્તા મેળવી શકશે કે કેમ એ જ મોટો પ્રશ્ન છે. બીજી બાજુ, સપા અને કોંગ્રેસ વચ્ચે બેઠકોની સમજૂતી થઈ નથી. કોંગ્રેસ વધુ બેઠકો માગે છે. આ દરમિયાન અસદુદ્દીન ઓવૈસી અને ચંદ્રશેખર આઝાદની પાર્ટી વચ્ચે ગઠબંધન થતાં મુખ્ય વિપક્ષની ચિંતા વધી છે. શું એ ભાજપને ફાયદો કરાવશે? જોકે, વાત એટલી સરળ નથી.

આઝાદ સમાજ પાર્ટી (ASP) અને ઓલ ઈન્ડિયા મજલિસ-એ-ઈત્તેહાદુલ મુસ્લિમીન (AIMIM) વચ્ચેના ગઠબંધનને 'સામાજિક પરિવર્તન મોરચા' નામ અપાયું છે. ચંદ્રશેખર આઝાદ અને ઓવૈસીએ તમામ બેઠકો પર ચૂંટણી લડવાની જાહેરાત કરી છે. યુપીમાં મુસ્લિમ-યાદવ સમીકરણ સપાને મજબૂતી આપે છે. એક સમયે બસપાને મુસ્લિમ, દલિત અને બ્રાહ્મણનું સમીકરણ ફળ્યું હતું, પરંતુ આજે તે રેસની બહાર છે. માયાવતી અને તેમના ભત્રીજાના પ્રયાસો છતાં બસપા ફરી બેઠો થાય એવી શક્યતા ઓછી છે. આ સ્થિતિમાં ઓવૈસી અને આઝાદનું ગઠબંધન મહત્ત્વનું છે. યુપીની વસ્તીમાં મુસ્લિમો લગભગ ૧૯-૨૦ ટકા અને દલિતો ૨૧ ટકા છે. બંને નેતાઓએ સપા અને કોંગ્રેસને પણ મોરચામાં જોડાવા આમંત્રણ આપ્યું છે અને ચંદ્રશેખર આઝાદને મુખ્યમંત્રીપદના ચહેરા તરીકે રજૂ કર્યા છે. અહીંથી રાહુલ ગાંધી અને અખિલેશ યાદવની મુશ્કેલી શરૂ થાય છે. જો આ ગઠબંધન મુસ્લિમ અને દલિત મતદારોના એક વર્ગને સપા-કોંગ્રેસથી દૂર ખેંચે તો ભાજપને ફાયદો થઈ શકે છે.

ઓવૈસી મુસ્લિમ અને આઝાદ દલિત મતોમાં ભાગ પડાવે તો વિપક્ષી મતોનું વિભાજન થઈ શકે છે. પશ્ચિમ યુપીમાં આઝાદનો પ્રભાવ છે, જ્યારે ઓવૈસીની પાર્ટી મુસ્લિમ બહુમતીવાળી બેઠકો પર મત મેળવી શકે છે. ત્રિકોણીય કે ચતુષ્કોણીય મુકાબલામાં ભાજપના મત અકબંધ રહે તો ઓછા માર્જિનવાળી બેઠકો પર તેને ફાયદો થઈ શકે છે.

જોકે, આ ગઠબંધન બંને પક્ષોને એકબીજાના મતદારો સુધી પહોંચવાની તક પણ આપે છે. ઓવૈસીને દલિત ચહેરાનો સાથ મળવાથી માત્ર મુસ્લિમોની પાર્ટી હોવાની છાપ બદલવામાં મદદ મળી શકે છે. આઝાદને મુસ્લિમ બહુમતીવાળા વિસ્તારોમાં પાયો મજબૂત કરવાની તક મળશે. આથી ગઠબંધન કિંગમેકર બનશે કે વોટકટર, તેનો આધાર ઉમેદવારોની પસંદગી અને મતદારોના વલણ પર રહેશે. ગત ચૂંટણીમાં ઓવૈસીની પાર્ટીએ ૯૫ બેઠકો પર ચૂંટણી લડીને લગભગ ૪.૫૦ લાખ મત (૦.૪૯ ટકા) મેળવ્યા હતા, પરંતુ એક પણ બેઠક જીતી નહોતી. આઝાદની પાર્ટીએ ૧૧૧ બેઠકો પર ચૂંટણી લડી હતી અને ૧,૧૯,૫૬૪ મત મેળવ્યા હતા. બંને પક્ષો સાથે મળીને લડે તો સમીકરણ બદલાઈ શકે છે. સપા-કોંગ્રેસ વચ્ચે હજુ બેઠક સમજૂતી થઈ નથી. યોગી આદિત્યનાથ પણ પક્ષમાં અસંતોષનો સામનો કરી રહ્યા છે. ત્રીજી વાર સત્તા મેળવવી હંમેશાં પડકારજનક હોય છે. યોગી અને અમિત શાહ વચ્ચે મતભેદ હોવાના અહેવાલો પણ આવતા રહે છે. આમ, આ વખતે યુપીની ચૂંટણી રસપ્રદ બનવાની છે.

પંજાબમાં આપની બદલાયેલી રણનીતિ

યુપીની સાથે પંજાબમાં પણ ચૂંટણી થઈ શકે છે. ત્યાં આમ આદમી પાર્ટી સામે ભાજપ, અકાલી દળ અને કોંગ્રેસ મેદાનમાં છે. ફરી સત્તા મેળવવી આપ માટે આસાન નહીં હોય. અમિત શાહ પણ ચૂંટણીના મેદાનમાં ઊતરી ચૂક્યા છે. પંજાબના હાઈવે પર આપનાં પોસ્ટર અને બેનરો સરકારની કામગીરીના આંકડા રજૂ કરે છે, જ્યારે વિપક્ષ ડ્રગ્સ અને ગેંગસ્ટરોના ભયને મુખ્ય ચૂંટણી મુદ્દો બનાવી રહ્યો છે. ૨૦૨૨માં પરિવર્તનના મોજા પર સવાર થઈને સત્તામાં આવેલી આપ આ વખતે સરકારની કામગીરીનું સરવૈયું રજૂ કરી રહી છે. વીજળી બિલમાં રાહત, મહિલાઓને માસિક રોકડ સહાય અને નહેર દ્વારા સિંચાઈનું કવરેજ ૨૦ ટકાથી વધારીને ૭૦ ટકા કે તેથી વધુ કર્યાના દાવા સાથે સરકાર દરેક પરિવારને રૂ. ૧.૮૨ લાખનો ફાયદો થયાનું જણાવી રહી છે. સંદેશ સ્પષ્ટ છે કે અમે વચનો પૂરાં કર્યાં છે. આંકડાઓની આ રમત સામે વિપક્ષ ડ્રગ્સ અને ગેંગસ્ટરોના મુદ્દે આક્રમક છે. ભાજપના નેતા તરુણ ચુઘનો સવાલ છે કે જે માતાએ દીકરો ગુમાવ્યો છે, તેને માસિક ભથ્થાની શું પરવા હોય? આપમાંથી ભાજપમાં ગયેલા રાજ્યસભાના સાંસદ રાઘવ ચઢ્ઢા કેજરીવાલ અને સિસોદિયા જ સરકાર ચલાવતા હોવાનો આક્ષેપ કરે છે. અગાઉ આવા કાર્યક્રમોમાં બંને નેતાઓ નિયમિત હાજર રહેતા, પરંતુ હવે તેઓ દૂર રહે છે. રસ્તા પરનાં બેનરોમાં પણ હવે એક જ ચહેરો છવાયેલો છેઃ ભગવંત માન. ૨૦૨૨ પહેલાં કેજરીવાલ બેનરોમાં માન સાથે જોવા મળતા અને ક્યારેક તેમના કરતાં વધુ છવાયેલા રહેતા. હવે સાડા ચાર વર્ષ પછી આપ પરિવર્તન નહીં, પણ સરકારની કામગીરીના નામે મત માગી રહી છે. સૂત્રો પણ બદલાયાં છેઃ ઈમાનદાર સીએમ, લોક્કન દા સીએમ અને લોક્કન દા ઈક હી નારા, ભગવંત માન દોબારા.

વ્યૂહરચના સ્પષ્ટ છેઃ સરકારની કામગીરીના આંકડા રજૂ કરો, સ્થાનિક ચહેરાને આગળ કરો અને દિલ્હીને પૃષ્ઠભૂમિમાં રાખો. સવાલ એ છે કે મફત વીજળી, રોકડ સહાય અને નહેરના પાણીનું સરવૈયું મતદારોને ફરી સત્તા સોંપવા માટે પૂરતું થશે? જવાબ ચૂંટણીનાં પરિણામો જ આપશે.

- આ લેખમાં પ્રગટ થયેલાં વિચારો લેખકનાં પોતાના છે.

રાજ્યોની વણઝાર

કૌશિક મહેતા

કોંગ્રેસ વધુ બેઠકો માંગે છે અને એમાં અસદુદીન ઓવૈસી અને ચન્દ્રશેખર આઝાદની પાર્ટી વચ્ચે ગઠબંધન થયું છે એની ચિંતા મુખ્ય વિપક્ષ માટે શરૂ થઈ છે

પાપ કઈ રીતે ધોવાય?

મહાભારતના યુદ્ધ પછીનો પ્રસંગ છે. યુદ્ધમાં પિતરાઈ ભાઈઓ, ગુરુ, તાતશ્રી વગેરેને હરાવી પાંડવો વિજયી બન્યા. યુધિષ્ઠિર રાજા થયા. રાજા બન્યાના દિવસો બાદ એક દિવસ યુધિષ્ઠિર ભગવાન કૃષ્ણ પાસે ગયા અને વંદન કરતાં કહ્યું, 'પ્રભુ, આ યુદ્ધ વિનાશકારી હતું. આ યુદ્ધ દરમ્યાન જાણે-અજાણે અમારાથી ઘણાં પાપ થયાં હશે. ખોટાં કામો થયાં હશે. તેથી અમારી ઇચ્છા છે કે જુદાં-જુદાં તીર્થોનાં દર્શન તેમ જ જુદી-જુદી પવિત્ર નદીઓમાં સ્નાન કરીને પાપ ધોઈ નાખીએ. તમે અમારી સાથે આવશો તો કૃપા થશે.' યુધિષ્ઠિરની વાત અને વિનંતી સાંભળી પરબ્રહ્મ કૃષ્ણ મરક-મરક હસ્યા, કંઈ બોલ્યા નહીં. સેવકને કહીને કડવા લીમડાનો ઝૂડો મંગાવ્યો અને પછી એ કડવા લીમડાનો મોટો ગુચ્છો ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરને આપ્યો અને પછી કહ્યું, 'હું તમારી સાથે આવવા અક્ષમ છું. હું નહીં આવું, પરંતુ તમે જ્યાં સ્નાન કરો ત્યાં આ કડવા લીમડાના ગુચ્છને પણ સ્નાન કરાવજો.' કૃષ્ણની આજ્ઞા માથે ચડાવી લીમડાના ગુચ્છને સાથે લઈ યુધિષ્ઠિર બધા ભાઈઓ અને દ્રૌપદી સાથે યાત્રાએ નીકળ્યા. પાંડવોએ અનેક મંદિરોમાં દર્શન કર્યાં, અનેક નદીઓમાં સ્નાન કર્યું. જ્યાં-જ્યાં પોતે સ્નાન કર્યું ત્યાં-ત્યાં પેલા લીમડાના ગુચ્છને પણ સ્નાન કરાવતા ગયા. યાત્રા પૂરી થતાં સૌ કૃષ્ણના આશીર્વાદ લેવા ગયા. કૃષ્ણે પૂછ્યું, 'મેં આપેલો લીમડાનો ગુચ્છો લાવ્યા? એને સ્નાન કરાવ્યું ને?' યુધિષ્ઠિરે કહ્યું, 'હા ભગવન્, બધી જ નદીમાં અમારી સાથે તમે આપેલ